

Nowoczesne metody prowadzenia badań

Analiza śledcza informacji uzyskanych w trakcie audytu

Współczesne organizacje funkcjonują w warunkach rosnącej złożoności procesów, intensywnego przepływu informacji oraz zwiększonego ryzyka występowania nadużyć i nieprawidłowości. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera działalność audytowa, obejmująca przedstawione w artykule zróżnicowane formy zobiektywizowanej oceny funkcjonowania organizacji. Niezależnie od sporów terminologicznych oraz różnic metodycznych ich wspólnym mianownikiem pozostaje dążenie do rzetelnego ustalenia stanu faktycznego, jego oceny względem przyjętych kryteriów oraz wsparcia procesów decyzyjnych. Celem artykułu jest wskazanie możliwości wykorzystania analizy śledczej¹ w działalności audytowej.

WOJCIECH GOLEŃSKI

Wstęp

Realizacja określonego wyżej celu wymaga prezentacji wybranych form tej działalności oraz stworzenia jej odpowiedniej definicji operacyjnej. Punktem wyjścia rozważań są studia literaturowe pozwalające na ukazanie analizy śledczej jako narzędzia o charakterze interdyscyplinarnym, znajdującego zastosowanie nie tylko w działalności organów ścigania, lecz także

– w odpowiednio zmodyfikowanej formie – w praktyce kontrolnej/audytowej. W tej sferze analiza śledcza jest podstawą audytów śledczych, które mogą stanowić zarówno immanentną formę działalności audytowej, jak i element komplementarny względem prowadzonych audytów lub kontroli.

W artykule przyjęto szerokie ujęcie działalności audytowej, co umożliwiło uchwycenie złożoności procesów oceny oraz wskazanie potencjalnych obszarów,

¹ Zob. Z. Dobrowolski, J. Kościelniak: *Audyt śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*, ISP UJ, Kraków 2018, s. 35 i nast.

w których zastosowanie analizy śledczej może zwiększyć skuteczność identyfikacji istotnych nieprawidłowości. Wskazano także na ograniczenia tradycyjnych form audytu w odniesieniu do ich funkcji wykrywczej oraz na potrzebę uzupełnienia o metody analityczne pozwalające na identyfikację powiązań pomiędzy rozproszonymi danymi. Z kolei analiza śledcza została przedstawiona jako uporządkowany, wieloetapowy proces, którego celem jest nadanie znaczenia zgromadzonym informacjom oraz formułowanie wniosków mogących stanowić podstawę decyzji kontrolnych lub zarządczych.

Podjęta problematyka wpisuje się w aktualne trendy rozwoju działalności audytowej, w których rośnie znaczenie podejścia opartego na danych oraz zdolności do wykrywania złożonych mechanizmów nadużyć. Analiza śledcza, jako narzędzie umożliwiające identyfikację ukrytych zależności i anomalii, stanowi istotne uzupełnienie tradycyjnych metod kontrolnych, szczególnie w sytuacjach wymagających pogłębionej diagnostyki.

Wybrane formy działalności audytowej

Niezależnie od toczących się w dyskusie naukowym i eksperckim sporów dotyczących podobieństw i różnic między audytem wewnętrznym, zewnętrznym, kontrolą, rewizją finansową, kontrolą zarządczą, ewaluacją oraz innymi terminami odnoszącymi się do zobiektywizowanej oceny działań organizacji lub jej wybranych elementów², można operacyjnie przyjąć, że działalność audytowa obejmuje wszystkie powyższe. Niemniej, w celu wykazania użyteczności stosowania analizy śledczej w działalności audytowej, należy przybliżyć znaczenie jej wybranych form, niezależnie od sporów terminologicznych.

Co do zasady, można wskazać kilka właściwości działalności audytowej przed jej zdefiniowaniem na potrzeby tematu tego opracowania. Jest to istotne, biorąc pod uwagę możliwości wykorzystania analizy śledczej jako narzędzia w zobiektywizowanej postaci. Działalność audytowa może być rozpatrywana w następujących aspektach³: podmiotu przeprowadzającego – wewnętrzna/ zewnętrzna; obszaru – finanse, zadania, procedury;

² Zob. m.in.: A. Skoczylas: *System kontroli i audytu w polskiej administracji publicznej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, tom 67 (123), SKwP, Warszawa 2012, s. 95-113; A. Piaszczyk: *Audyty i Kontrola – Porównanie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” nr 333/2017, s. 150-161; T. Dasek: *Audyty wewnętrzny w systemie kontroli publicznej na podstawie przepisów ustawy o finansach publicznych*, „Acta Erasmiana”, tom XII (2016) s. 80; J. Ciak: *Audyty wewnętrzny, w tym audyt efektywnościowy, jako narzędzie prawidłowego zarządzania sektorem finansów publicznych i zwiększenia skuteczności jego działania*, „Rocznik Audytu i Rachunkowości” 2024, s. 10-26; A. Kamela-Sowińska: *Audyty śledczy w jednostkach sektora finansów publicznych [w:] Kontrola zarządcza i audyt wewnętrzny w jednostkach samorządu terytorialnego*, E. I Szczepankiewicz (red.) i in., Wolters Kluwer Business, Warszawa 2015, s. 78-80; K. Sawicki: *Audytor wewnętrzny i biegły rewident jako osoby wykonujące audyt i badanie sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 42/2011, s. 361-374.

³ Por. *Główny słownik terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej*, praca zbiorowa, NIK, KPRM, MF, MSWiA, ETO, Warszawa, lipiec 2005, s. 32.

czasu przeprowadzenia – *ex ante, on-going, mid-term, ex-post*⁴; kryteriów oceny. W tym miejscu warto przybliżyć ostatnią z wymienionych właściwości.

Najwyższe organy kontroli (NOK) korystają ze zróżnicowanych, właściwych sobie kryteriów⁵. Przykładowo, Najwyższa Izba Kontroli ocenia pod względem legalności, gospodarności, celowości i rzetelności (przy czym jedynie kryteria legalności i gospodarności dotyczą wszystkich typów kontrolowanych podmiotów)⁶. Brytyjski Krajowy Urząd Kontroli (National Audit Office) jest skoncentrowany na podejściu *Value for Money*, stosując zasadę 3E (ang. *economy, efficiency, effectiveness*), tj.: oszczędności, wydajności i skuteczności, a także elementy ukierunkowane na *governance*, zarządzania ryzykiem i zrównoważenie finansów (ang. *financial sustainability*)⁷. Europejski Trybunał Obrachunkowy stosuje podobne zasady oceny⁸.

Nieco inaczej wygląda to w rewizji finansowej. Obowiązują zasady zgodność z ramami sprawozdawczości, *true and fair view* – wierny i rzetelny obraz sytuacji finansowej, istotność (ang. *materiality*), ryzyko,

kontynuacja działalności (ang. *going concern*)⁹. Jeszcze inne kryteria stosuje się w badaniach ewaluacyjnych¹⁰. Niezależnie od różnic w ich doborze, są one punktami odniesienia służącymi do oceny przedmiotu danej formy działalności audytowej¹¹. Przed przystąpieniem do uproszczonego (z konieczności) przedstawienia wybranych jej form, warto zwrócić uwagę, że wyznaczenie konkretnej jest często determinowane czynnikami związanymi z przynależnością badanej organizacji do różnych sektorów, tj. publicznego, prywatnego i pozarządowego.

Audyt wewnętrzny, zgodnie z definicją ustawową, jest działalnością niezależną i obiektywną, mającą na celu wspieranie ministra kierującego działem lub kierownika jednostki w realizacji celów i zadań przez systematyczną ocenę kontroli zarządczej oraz czynności doradcze. Ocena dotyczy w szczególności adekwatności, skuteczności i efektywności kontroli zarządczej w dziale administracji rządowej lub jednostce, także w określonej jednostce samorządu terytorialnego¹². Jeżeli oceny dokonują wyspecjalizowane podmioty lub specjaliści niezwiązani z badaną jednostką, mowa o audycie zewnętrznym,

⁴ Zob. *Poradnik ewaluacji dla administracji publicznej*, S. Bienias (red.), T. Kupiec, P. Strzęboszewski, MFiPR, Warszawa 2024, s. 25-30.

⁵ Zob. Standardy ISSAI 100–400.

⁶ Zob. Art. 5 ustawy z 23.12.1994 o Najwyższej Izbie Kontroli, (Dz.U. nr 2026 r. poz. 26).

⁷ NAO: *Code of Audit Practice*, 14 November 2024, s. 18.

⁸ Por. A. Brenninkmeijer i in.: *Auditing Standards and the Accountability of the European Court of Auditors (ECA)*, „Utrecht Law Review” Volume 14, Issue 1, 2018.

⁹ Uchwała nr 2783-52-2015 KSRF 315.

¹⁰ *Poradnik ewaluacji dla administracji publicznej*, op.cit., s. 13-15.

¹¹ ISSAI 100. *Fundamental Principles of Public-Sector Auditing*, wyd. 2013.

¹² Zob. ustawa z 27.8.2009 o finansach publicznych (Dz.U. z 2025 r. poz. 1483, 1844, 1846, z 2026 r. poz. 426.); Por. J. Ciak, G. Voss: *Rola audytu wewnętrznego w sektorze publicznym i prywatnym – wyniki badań w zakresie problemów wdrażania i korzyści z wykorzystania audytu wewnętrznego*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, tom CIV, nr 235/2017.

choć wskazuje się tu istotne różnice jakościowe¹³.

W definicji Instytutu Audytorów Wewnętrznych (IIA) jest on podobnie rozumiany jako działalność niezależna i obiektywna, której celem jest przysporzenie wartości i usprawnienie organizacji. Polega na systematycznej i dokonywanej w uporządkowany sposób ocenie procesów: zarządzania ryzykiem, kontroli i ładu organizacyjnego, przyczyniającej się do poprawy ich działania. Pomaga organizacji osiągnąć cele, dostarczając zapewnienia o skuteczności tych procesów, również przez doradztwo¹⁴. Warto podkreślić, że audyt wewnętrzny stanowi nieodzowny element sprawnego systemu kontroli zarządczej w organizacji¹⁵.

Kontrola (ang. *audit*), w najbardziej ogólnym rozumieniu funkcjonalnym, to badanie lub przegląd polegający na ustaleniu stanu faktycznego i porównaniu go ze stanem wymaganym oraz dokonanie jego oceny (np. pozytywna, negatywna, opisowa). W znaczeniu zarządczym (ang. *control*) to z kolei przyjęty system kierowania (procedury, instrukcje, zasady, mechanizmy) służący do uzyskania logicznej i racjonalnej pewności, że cele zarządzania zostaną osiągnięte. Chodzi

zatem o proces, dzięki któremu zarządza się określonymi działaniami¹⁶. W tym sensie kontrola zarządcza jest pojęciem szerszym, który wykracza poza wskazaną w artykule działalność audytową. W ramach kontroli zarządczej, czyli szerokiego procesu, wyróżnia się jednak kontrolę wewnętrzną. Wpływ na nią mają zarówno kierownictwo jednostki, jak i pracownicy. Według zaleceń Międzynarodowej Organizacji Najwyższych Organów Kontroli (INTOSAI) zwraca się tu uwagę na ryzyko i dostarcza racjonalnego zapewnienia, że w działalności podmiotu realizującego swoją misję zostaną osiągnięte następujące cele ogólne: wykonywanie zadań w sposób uporządkowany, etyczny, w zgodzie z zasadami 3E; rozliczalny i prawidłowy¹⁷.

Międzynarodowe standardy najwyższych organów kontroli (ISSAI) wyróżniają trzy rodzaje kontroli przeprowadzanych w sektorze publicznym. Pierwszy to kontrola finansowa (ang. *financial audit*), która koncentruje się na badaniu, czy dane finansowe jednostki są prezentowane zgodnie z obowiązującymi zasadami rachunkowości i sprawozdawczości finansowej oraz przepisami regulującymi gospodarkę finansową. Kontrola wykonania zadań (ang. *performance audit*)¹⁸ ma na celu

¹³ M. Rosa: *Audyt zewnętrzny (biegły rewident) a audyt wewnętrzny w zakładzie ubezpieczeń*, „Prawo Asekuracyjne” nr 1/2015.

¹⁴ Instytut Audytorów Wewnętrznych IIA, *Definicja audytu wewnętrznego, Kodeks etyki oraz Międzynarodowe standardy praktyki zawodowej audytu wewnętrznego* <https://www.iaa.org.pl/sites/default/files/definicja_kodeks_standardy_pl_en_2017_ze_zmianami.pdf> (dostęp: 12.4.2026).

¹⁵ Artykuł 272 ustawy o finansach publicznych, op.cit.; zob. także: Informacja o wynikach kontroli NIK *Audyt wewnętrzny w systemie kontroli zarządczej*, nr ewid. 26/2012/P11022/ KBF, Warszawa 2012, s. 6.

¹⁶ *Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu...*, op.cit., s. 32

¹⁷ Por. INTOSAI: *Wytyczne w sprawie standardów kontroli wewnętrznej w sektorze publicznym INTOSAI GOV 9100*, NIK 2011, s. 9.

¹⁸ Zob. INTOSAI, *Performance Audit. ISSAI Implementation Handbook*, 2022, <<https://www.idi.no/elibrary/professional-sais/issai-implementation-handbooks/handbooks-english/performance-audit-v1-2021/1330-idi-performance-audit-issai-implementation--handbook-v1-en/file>> (dostęp: 11.4.2026).

sprawdzenie, czy działania i programy są realizowane, a instytucje zarządzane zgodnie z zasadami 3E oraz czy istnieje możliwość poprawy w tej dziedzinie. Kontrola zgodności (ang. *compliance audit*) koncentruje się z kolei na badaniu, czy przedmiot kontroli jest zgodny z przyjętymi normami, wynikającymi z przepisów prawa, ustalonych regulacji, uchwał budżetowych, polityk, kodeksów, umów oraz ogólnie uznanych zasad. Ocenia się tu, czy działania, transakcje finansowe i informacje są we wszystkich istotnych aspektach zgodne z obowiązującymi normami¹⁹. Dla porządku należy odnotować, że wskazywana często różnica między audytem i kontrolą może być sprowadzona do stwierdzenia, że kontrola jest oceną stanu faktycznego, w kontekście stanu pożądanego. Jest to pewnego rodzaju porównanie. Audyt z kolei ocenia, czy stan obecny jest odpowiedni, aby doprowadzić do obranego celu²⁰.

Przedmiotem zewnętrznego audytu finansowego (rewizja finansowa) są historyczne informacje finansowe, a więc informacje dotyczące przeszłości, wyrażone w kategoriach finansowych i pozostające w ścisłej relacji z określoną jednostką, tzn.

uzależnione przede wszystkim od stosowanego w niej systemu rachunkowości, zachodzących w niej zdarzeń gospodarczych oraz dotyczących jej warunków ekonomicznych i okoliczności. Informacje te prezentowane są głównie w sprawozdaniach finansowych (rocznych, półrocznych, sporządzanych za inne okresy sprawozdawcze) i sprawozdaniach z działalności. Celem rewizji finansowej jest ich zbadanie i uwierzytelnienie²¹.

Jako ostatnią należy wymienić ewaluację, czyli systematyczne badanie prowadzone z użyciem zróżnicowanych metod, na którą składają się: zbieranie danych, analizy, oceny oraz informowanie o wynikach. Celem jest także poprawa jakości działań (w tym polityk publicznych) i podniesienie wartości procesu oraz efektów wdrażania interwencji publicznych dzięki zwiększeniu ich adekwatności, skuteczności, użyteczności, efektywności i trwałości²².

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, definicja operacyjna działalności audytowej na potrzeby niniejszego artykułu określa ją jako zróżnicowane formy niezależnej i obiektywnej oceny procesów zachodzących wewnątrz organizacji,

¹⁹ ISSAI 100-400. Podobnie można wyróżnić w ramach audytu wewnętrznego – audyt finansowy, zgodności i audyt efektywnościowy, zob. *Audyty efektywnościowe. Metodyka*, MF, Deloitte, <https://mf-arch2.mf.gov.pl/web/bip/ministerstwo-finansow/dzialalnosc/finanse-publiczne/kontrola-zarzadcza-i-audyty-wewnetrzny/audyt-wewnetrzny-w-sektorze-publicznym/metodyka/-/asset_publisher/SVp7/content/audyt-efektywnosciowy?redirect=https%3A%2F%2Fmf-arch2.mf.gov.pl%2Fweb%2Fbip%2Fministerstwo-finansow%2Fdzialalnosc%2Ffinanse-publiczne%2Fkontrola-zarzadcza-i-audyty-wewnetrzny%2Faudyt-wewnetrzny-w-sektorze-publicznym%2Fmetodyka%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_SVp7%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-2%26p_p_col_count%3D1J>. J. Ciak: *Audyty wewnetrzne...*, op.cit., s. 10-26.

²⁰ *Audyty a kontrola wewnątrzna – jaka jest różnica?* EY Polska, <https://www.ey.com/pl_pl/insights/assurance/audyt-a-kontrola-wewnetrzna#3>, (dostęp: 27.4.26).

²¹ D. Mikulska: *Istota i zakres rewizji finansowej*, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania”, tom 4/2012, s. 111.

²² Por. *Standardy ewaluacji*, PTE Warszawa (broшуra bez daty) i *Poradnik ewaluacji dla administracji publicznej*, op.cit., s. 8-10.

a także realizowanych przez organizacje w środowisku zewnętrznym.

Zastosowanie analizy śledczej

W tym miejscu warto przejść do istoty analizy śledczej²³ i możliwości jej wykorzystania w działalności audytowej. Rosnąca ilość informacji i danych generowanych przez organizacje oraz różnorodność źródeł, z których one pochodzą sprawiają, że nieodzownym elementem kontroli i audytu staje się zaawansowana działalność analityczna²⁴ (dotycząca tzw. danych surowych, niebędących tematem tego artykułu, danych już przetworzonych oraz innych informacji). Analiza śledcza, skoncentrowana na wykrywaniu zależności w sferze detekcji, m.in. oszustw i korupcji, wpisuje się w ten trend. W najbardziej ogólnym ujęciu polega ona na metodycznym zestawieniu danych, które zostały zgromadzone w toku postępowania²⁵. Stanowi proces

wykorzystujący zróżnicowane metody przetwarzania informacji, pozwalające na ustalenie lub domniemanie związków pomiędzy danymi w celu sformułowania wniosków dotyczących działalności mającej znamiona przestępstwa i wykorzystania jej przez uprawnione organy²⁶. Kryminologiczne aspekty analizy śledczej dotyczą zwalczania przestępczości, jednak ma ona zastosowanie przede wszystkim jako metoda wykrywcza. W tym zakresie pewne elementy analizy mogą być wdrażane w działalności audytowej, w szczególności przy sprawach bardzo skomplikowanych²⁷. Wykorzystuje się tu metody służące wykryciu, zidentyfikowaniu oraz zebraniu dowodów w celu rozstrzygnięcia sprawy²⁸. Zastosowanie metod analizy śledczej w postępowaniu kontrolnym lub audycie staje się właściwe w wypadku uzasadnionego podejrzenia wykrycia nadużycia (*fraudu*)²⁹. Można je

²³ W dyskursie dotyczącym analizy śledczej pojawiają się niejednoznaczności dotyczące podobieństw, różnic, a czasem utożsamiania analizy śledczej i analizy kryminalnej – zob. W. Ignatczak, O. Dyczkowska-Uss: *Analiza śledcza w procesie kontroli*, PIKW, Warszawa 2016, s. 27-29. W kryminalistyce obecne jest także pojęcie analizy kryminalistycznej, obejmującej oba ww. terminy – R. Wielki: *Typy kryminalistycznej analizy informacji*, „Prokuratura i Prawo” 2025, s. 45. Niemniej, biorąc pod uwagę wielość zastosowanych podejść oraz ww. niejednoznaczności definicyjne, na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto, że stanowi ona analizę informacji w ramach przeprowadzanego audytu śledczego, zatem obejmuje w wybranych zakresach analizę wywiadowczą, kryminalną oraz dowodową. Należy podkreślić, że takie ujęcie sprawy jest kontrowersyjne z punktu widzenia kryminalistyki, ale dominuje w krajowym dyskursie dotyczącym audytu śledczego.

²⁴ W. Goleński, M. Będzieszak, M. Folta: *Duże zbiory danych, AI i otwarte źródła informacji – narzędzia wykorzystywane w audycie śledczym*, „Kontrola Państwowa” 2/2025, s. 8-33.

²⁵ M. Konieczny: *Analiza Kryminalna w Celach Dowodowych i Rola Analityka jako Biegłego Sądowego*, „International Journal of Legal Studies” nr 2/2022, s. 237-252.

²⁶ Por. W. Ignatczak, O. Dyczkowska-Uss, op.cit., s. 28.

²⁷ Zob. A. Kadej: *Wybrane kryminalistyczne metody śledcze – możliwość wykorzystania w audycie śledczym*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, z. 154, 2017, s. 45.

²⁸ Por. P. Ostrowska: *Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych*, „Academic Review of Business and Economics” Vol. 1/2022, s. 99.

²⁹ Fraud (ang.) to pojęcie, którego używa się w żargonie sektora finansowego, jako określenie oszustwa nieuprawnionej transakcji. Gdy bank lub organizacja płatnicza zakwestionuje transakcję, określa ją w swoich systemach jako potencjalny „fraud”. Termin ten jest także coraz częściej używany w kontekście wyludzeń i oszustw. Internauci od razu wiedzą, że pod tym pojęciem kryje się jakaś forma oszustwa. Nie istnieje jedna,

wówczas wykorzystać³⁰, gdyż standardowe formy jej działania (np. w ramach kontroli wewnętrznej) mają zwykle na celu wyeliminowanie nieprawidłowości lub ograniczenie ryzyka ich wystąpienia. Nie służą natomiast wykrywaniu fraudów, będących działaniami celowymi³¹. Właściwa identyfikacja potencjalnych oszustw będzie jednak w pierwszej kolejności następować z wykorzystaniem metod analitycznych typowych dla kontroli, następnie mogą zostać zastosowane metody analizy śledczej³². P. Ostrowska podaje, że sięganie po metody z zakresu kryminalistyki jest możliwe w audycie finansowym, stanowiąc specyficzny jego rodzaj³³. Nieco inaczej do tej kwestii podchodzi E. I. Szczepankiewicz, zaznaczając, że statutowym zadaniem biegłego rewidenta nie jest celowe poszukiwanie jakichkolwiek nadużyć, błędów lub naruszeń

prawa w jednostce, tylko ocena sprawozdań finansowych. Zatem czynności rewizji sprawozdania finansowego nie da się bezpośrednio wykorzystać do wykrywania przestępczości gospodarczej³⁴. Obecnie nie sposób w pełni zgodzić się z takim twierdzeniem, gdyż obowiązek badania pod kątem potencjalnych oszustw wynika wprost ze standardów audytu/kontroli finansowej. Biegli rewidenci mają wymóg uzyskania „wystarczającej pewności, czy sprawozdania finansowe jako całość nie zawierają istotnego zniekształcenia niezależnie od tego, czy zostało ono spowodowane błędem czy oszustwem”³⁵. Podobnie (ale wyłącznie w kontekście audytu wewnętrznego) rozumie to J. Dębiński, podkreślając, że audytorzy wewnętrzni nie są skutecznym „zabezpieczeniem” dla organizacji przed znaczną częścią przestępstw³⁶. Z kolei J. Ciak podaje, że audyty

---

powszechnie przyjęta definicja prawna „oszustwa”, która obowiązywałaby na całym świecie, ponieważ systemy prawa karnego w różnych krajach opisują oszustwo na różne sposoby i z różnym stopniem szczegółowości. Istnieją jednak pewne podstawowe elementy wspólne przy definiowaniu oszustwa w różnych jurysdykcjach, a mianowicie to, że polega ono na wykorzystaniu wprowadzenia w błąd (świadomego przedstawienia nieprawdy lub zatajenia faktu) w celu osiągnięcia korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej oraz powoduje szkodę dla osoby lub organizacji. – zob. *Fraud - co to jest i jakie występują jego rodzaje? Omawiamy fraudy na inwestycje w kryptowaluty*, < <https://kapitalni.org/pl/artykuly/czym-jest-fraud>>, (dostęp: 23.4.2026); OECD, *Anti-Corruption and Integrity Outlook 2026: Harnessing the Integrity Advantage*, OECD Publishing, Paris 2026, <<https://doi.org/10.1787/16708b78-en>>, (dostęp: 23.4.2026); W. Goleński, W. Koczur: *Wykorzystanie audytu śledczego w detekcji przestępstw socjalnych*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka” nr 1/2026, s. 67-87.

³⁰ Jest to uproszczenie, gdyż audyt śledczy może być także traktowany jako odrębna, wyspecjalizowana forma działalności audytowej. Nie każdy kontroler, audytor wewnętrzny czy biegły rewident musi posiadać kompetencje dotyczące audytu śledczego. Powinien jednak umieć zidentyfikować „czerwone flagi”, a to stanowi już podstawę dalszych działań wykrywczych w ramach prowadzonego na dalszym etapie audytu śledczego.

³¹ A. Piaszczyk: *Audyty śledcze...*, op.cit., s. 8.

³² W. Goleński, M. Będzieszak, M. Folta: *Duże zbiory danych...*, op.cit.

³³ P. Ostrowska: *Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych*, „Academic Review of Business and Economics” Vol. 1/2022, s. 99.

³⁴ E. I. Szczepankiewicz: *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów/SGH”, nr 152/2016, s. 83. <PANA_Wybrane-aspekty-dotyczace-oszacowania-istotnosci.pdf>

³⁶ J. Dembiński: *Audyty a kryminalistyka*, „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika” nr 18/2022, s. 234.

efektywnościowe (a zatem także kontrole wykonania zadań – W.G.), pozwalają na ujawnienie strat i oszustw oraz pokazują, w jaki sposób administracja publiczna może funkcjonować lepiej i dzięki czemu może też być bardziej oszczędna³⁷. Z powyższych podejść można wysnuć konstatację, że nie każda forma działalności audytowej ma potencjał wykrywczy, ukierunkowany na fraudy. Jak wskazano wcześniej, taki potencjał ma audyt wewnętrzny oraz kontrola (w sensie *audit*, a nie *control* – W.G.). Należy jednak podkreślić, że ów potencjał w wypadku standardowych narzędzi kontroli i audytu jest zdecydowanie ograniczony.

Dlatego warto zaproponować modelowy schemat wdrożenia analizy śledczej w wybranych formach działalności audytowej³⁸. Może on stanowić podstawę dalszych badań nad zagadnieniem metodyki stosowania analizy śledczej w szeroko rozumianej działalności audytowej. Punktem wyjścia są tutaj zarówno potrzeby, jak i możliwości wykorzystania zdobytych kryminalistyki w postępowaniu

kontrolnym lub audycie. Ich zastosowanie jest celowe w sytuacji uzasadnionego podejrzenia wystąpienia fraudu, czyli pojawienia się tzw. czerwonych flag (ang. *red flags*)³⁹. Z kolei możliwości zastosowania opisywanej analizy są ściśle powiązane z kompetencjami kontrolerów/audytorów realizujących czynności w podmiotach, w których potencjalnie doszło do nadużycia. Jeśli te osoby mają odpowiednie kompetencje, dotychczasowe postępowanie przyjmuje formę audytu śledczego (niejako niezależnie od tego, czy prowadzona działalność audytowana ukierunkowana była na badanie finansowe, zgodności lub wykonania zadań⁴⁰). Analiza śledcza w tym ujęciu jest specyficzną formą przetwarzania informacji na potrzeby audytu śledczego (dochodzeniowego), który za M. Kaczmarskim definiowany jest jako badanie zarzutów nieprawidłowości w przedsiębiorstwie⁴¹, z wykorzystaniem metod pracy audytora wewnętrznego, biegłego rewidenta, zdobyczy nauki kryminalistyki oraz warsztatu pracy śledczych w procesie karnym⁴². Łączy zatem sferę działalności

³⁷ J. Ciak: *Audyt wewnętrzny...*, op.cit., s.22.

³⁸ Por. <<https://pl.linkedin.com/pulse/audyt-%C5%9Bledczy-inicjowany-przez-zg%C5%82oszenie-sygnalisty-dr-michal>>.

³⁹ Komisja Europejska, *Czerwone flagi*, <https://antifraud-knowledge-centre.ec.europa.eu/library-good-practices-and-case-studies/good-practices/red-flags_pl>, (dostęp: 19.9.2025).

⁴⁰ J. Dębiński podaje, że audyt śledczy jest, co do zasady, częścią audytu zewnętrznego, a jego ewolucja doprowadziła do zmiany podejścia audytorów wewnętrznych, skoncentrowanych dotychczas na kontroli procesów, przy braku poczucia odpowiedzialności za wykrywanie oszustw. Tym samym uzasadnione jest wdrożenie opisywanego schematu (przy uwzględnieniu wymogu posiadania odpowiedniego zasobu wiedzy i kompetencji) w kontroli prowadzonej przez zewnętrzne organy lub firmy audytorskie (co naturalnie wydaje się bardziej zobiektywizowane) oraz w zespołach audytu wewnętrznego i kontroli wewnętrznej, zob. J. Dembiński: *Audyt a kryminalistyka...*, op.cit., s. 233-234.

⁴¹ Uzasadnione jest stwierdzenie, że ta definicja ma także zastosowanie w sektorze publicznym i organizacjach pozarządowych.

⁴² M. Kaczmarski: *Czym jest audyt śledczy i kiedy może się przydać?*, <<https://www.riskcompliance.pl/news/czym-jest-audyt-sledczy-i-kiedy-moze-sie-przydac/>>, (dostęp: 21.1.2025).

audytowej z metodami kryminalistycznymi. Audyt dochodzeniowy stanowi tym samym rozwiązanie hybrydowe, właściwe do zastosowania, w sytuacji gdy waga zarzutu może mieć istotny i negatywny wpływ na działalność operacyjną organizacji, a jego kontekst sprawia, że nie jest on bezzasadny⁴³. Wdrożenie analizy śledczej oznacza więc tutaj zmianę optyki prowadzenia kontroli/audytu na *per se* audyt dochodzeniowy, obejmujący kilka faz. Dowody zgromadzone w trakcie dotychczasowych badań mogą stać się użytecznym punktem wyjścia dla analizy śledczej, stanowiąc podstawę do sformułowania hipotez śledczych. Na tym etapie należy zaplanować sekwencję przewidzianych działań oraz dostępności źródeł i środków dowodowych, a także zdecydować o elementach logistyki (np. określeniu możliwych do zastosowania środków dowodowych, źródeł dowodowych czy też miejsc, w których będą dokonywane przesłuchania świadków, nastąpi wsparcie zespołu kontrolnego przez bardziej doświadczone osoby itd.). Istotne jest także podjęcie decyzji, czy audyt dochodzeniowy będzie stanowić niejako dopełnienie dotychczasowego badania, czy też będzie bardziej niezależnym, nastawionym przede wszystkim na weryfikację hipotez śledczych, niezależnie od wcześniejszych celów danej formy działalności audytowej. Kolejna faza

to faktyczne wdrożenie ww. elementów. Zostaną wówczas zaimplementowane komponenty analizy śledczej – będzie to opisany poniżej cykl wywiadowczy.

Zrozumienie metod, za pomocą których są najczęściej wykrywane nadużycia, ma kluczowe znaczenie dla identyfikowania i przerwania sposobów ich powstawania. Pozwala to zmniejszyć ich wpływ, skutek i czas trwania danego zdarzenia dla zainteresowanego podmiotu, tym samym zwiększając skuteczność działań związanych z wykrywaniem i zapobieganiem oszustwom i nadużyciom w organizacjach⁴⁴. Wyzwaniem jest także wykrywanie przypadków korupcji, która stanowi jedną z największych patologii życia publicznego⁴⁵. Zastosowanie analizy śledczej jako immanentnego dopełnienia czynności prowadzonych przez zespoły kontrolne/audytorskie w podmiotach, w których występują czerwone flagi, wydaje się właściwym kierunkiem ewolucji działalności audytowej, znacząco podnoszącej obiektywizm oceny procesów zachodzących wewnątrz organizacji i przez nią realizowanych.

Pozyskiwanie danych i informacji

W analizie śledczej najważniejszą rolę odgrywają informacje pochodzące ze wszelkich dostępnych źródeł, które należy rozpatrywać w powiązaniu ze sobą⁴⁶. Istotne jest tu nie tylko zbieranie danych,

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Por. ACFE, *Occupational Fraud 2024: A Report to the Nations*, s. 21.

⁴⁵ Istnieje bogata literatura na temat korupcji. Obszerność tematu wykracza poza możliwości prezentacji w tym artykule. W kontekście audytu śledczego warto wskazać przynajmniej na dwa opracowania: INTOSAI, *Guideline for the Audit of Corruption Prevention in Public Procurement*, Vienna 2022 oraz OECD, *Anti-Corruption and Integrity Outlook 2024*, Paris 2024.

⁴⁶ M. Dyjasz: *Analiza śledcza jako technika wsparcia audytu śledczego*, prezentacja IIA Polska.

informacji oraz wykorzystanie dostępnej wiedzy na temat istoty danego zjawiska, ale także właściwa analiza oraz interpretacja ustalonych faktów⁴⁷, aby w przystępny sposób wykazać powiązania między danymi różnego rodzaju⁴⁸. Sam proces ich zbierania może obejmować techniki o ilościowym i jakościowym charakterze⁴⁹. Pozyskiwanie danych w ramach działalności audytowej na potrzeby analizy śledczej ma swoisty charakter. Nie chodzi tu o typowe dla organów ścigania czynności operacyjno-rozpoznawcze, czyli prawnie określone, niejawnie działaniach prowadzone poza procesem karnym i administracyjnym, odwołujące się do wiedzy kryminalistycznej, a mające prowadzić do wykrycia, rozpoznania i utrwalenia dowodów działalności wykazującej znamiona przestępstwa (także w sferze gospodarczej – W.G.). Owe czynności spełniają funkcje rozpoznawcze, wykrywczyste, ukierunkowujące postępowanie dowodowe, weryfikujące uprzednie ustalenia, zapobiegawcze (profilaktyczne), ochronne, zabezpieczające. Praca operacyjno-rozpoznawcza wiąże się z ograniczeniem gwarancji dla jednostki w zakresie jej prawa do prywatności i autonomii

informacyjnej⁵⁰, co nie ma miejsca w działalności organów kontroli, rewizji i inspekcji oraz innych podmiotów realizujących działalność audytową. Z tego względu pozyskiwanie danych na potrzeby analizy śledczej w ramach działalności audytowej, pomimo że ma ten sam cel, jak w wypadku czynności prowadzonych przez organy ścigania⁵¹, charakteryzuje się odmienną specyfiką i metodami. Chodzi tu o wspomnianą usankcjonowaną gwarancję prywatności i autonomii informacyjnej.

W wypadku działalności audytowej pozyskiwanie danych i informacji⁵² obejmuje otwarty katalog czynności ze zróżnicowanych źródeł. Podobnie jak przy gromadzeniu dowodów w postępowaniu kontrolnym, audytor śledczy ma swobodę w wyborze czynności na potrzeby gromadzenia dowodów, ograniczoną wynikającym z zasady prawdy materialnej obowiązkiem ustalenia i rzetelnego udokumentowania stanu faktycznego⁵³. Podstawowy podział źródeł wykorzystywanych w analizie śledczej to informacje wewnętrzne pochodzące z organizacji oraz zewnętrzne – obejmujące jej otoczenie/środowisko⁵⁴. Do informacji wewnętrznych można zaliczyć

⁴⁷ Zob. W. Ignatczak, M. Dyjasz: *Audyty śledczy...*, op.cit., s. 24-33.

⁴⁸ J. Debiński: *Audyty a kryminalistyka*, op.cit., s. 238.

⁴⁹ Zob. Z. Dobrowolski i J. Kościelniak: *Audyty śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych* (ISP UJ, 2018), 35 i nast.

⁵⁰ R. Maciejczyk: *Zarządzanie danymi z ustaleń osobowych*, „Przedsiębiorstwo Przyszłości” nr 14/2013, s. 98.

⁵¹ UNDOC, *Analiza kryminalna Podręcznik dla funkcjonariuszy pionu operacyjno-śledczego*, CBA, Warszawa 2020.

⁵² Dane to surowe fakty, które mogą być kształtowane i formowane by stworzyć informację. Informacja to dane zawarte w komunikacie, zinterpretowane przez odbiorcę, mające dla niego znaczenie i wnoszące do jego świadomości element nowości, czyli zmniejszające jego niewiedzę. Zob. M. Grabowski, A. Zajac: *Dane, informacja, wiedza – próba definicji*, <https://www.cri.agh.edu.pl/uczelnia/tad/APS/cwiczenia/Dane_informacje_wiedza.pdf>, (dostęp: 12.4.2026).

⁵³ S. Dziwisz: *Odpowiedzialność karna biegłego powołanego w toku kontroli NIK*, „Kontrola Państwowa” nr 3/2021, s. 70.

⁵⁴ W. Ignatczak, O. Dyczkowska-Uss: *Analiza śledcza...*, op.cit., s. 39.

m.in. umowy, faktury, wyniki audytów i kontroli, mapy ryzyka, informacje od pracowników (także nieformalne), analizy incydentów i in. Zewnętrzne źródła informacji obejmują m.in.: instytucje nadzorujące lub kontrolujące daną organizację, podmioty współpracujące, dostawców, podmioty konkurujące oraz znajomych i inne nieformalne podmioty⁵⁵. W obu przypadkach nie do przecenienia są informacje od sygnalistów⁵⁶.

W analityce śledczej jeden z częścię stosowanych podziałów źródeł informacji obejmuje trzy zbiory⁵⁷. Pierwszy to te ze źródeł otwartych (OSINT)⁵⁸. OSINT nazywany jest także „białym wywiadem”. Polega na zbieraniu i analizie informacji ze źródeł powszechnie i legalnie dostępnych⁵⁹. Jedną z ich podkategorii jest „szara literatura”. Może ona obejmować badania naukowe, raporty techniczne czy ekonomiczne, „białe księgi”, materiały z konferencji, rozprawy i doktoraty, dokumenty konsultacyjne, powiązane z danym tematem biuletyny informacyjne itd. Jedną z zasadniczych trudności przy pracy z tego typu źródłami wiedzy jest ich ocena, ponieważ informacje ogólnodostępne często są tendencyjne, niedokładne lub mają sensacyjny wydźwięk⁶⁰. Inną podkategorią

są źródła internetowe. Obecnie OSINT to poszukiwanie informacji głównie w Sieci⁶¹.

Drugi zbiór dotyczy informacji ze źródeł zamkniętych, czyli takich, które gromadzi się w określonym celu i których dostępność dla ogółu społeczeństwa jest ograniczona. Często mają one formę ustrukturyzowanych baz danych. W wypadku analizy śledczej będą one w dużej mierze obejmować m.in. dane osobowe lub ogólne rejestry urzędowe czy np. dane dotyczące rejestracji pojazdów, uzyskanych pozwoleń na broń itd.⁶²

Trzeci obejmuje informacje ze źródeł niejawnych, których wykorzystanie w działalności audytowej może być ograniczone, co wskazano wcześniej. Chodzi o te zgromadzone operacyjnie za pomocą specjalnie do tego celu przeznaczonych niejawnych środków, w tym z wykorzystaniem osobowych źródeł informacji oraz techniki operacyjnej. Zbiór ten obejmuje także inne informacje objęte tajemnicami ustawowo chronionymi. Wykorzystanie ich może znacznie podnieść jakość opracowania analitycznego, jako że informacje te są zazwyczaj bardzo precyzyjne, ale może ono również sprawić, że opracowanie będzie można w znacznie mniejszym stopniu wykorzystać w praktyce,

⁵⁵ Tamże, s. 39-41.

⁵⁶ Zob. *Sygnaliści w Polsce okiem pracodawców i związków zawodowych*. G. Makowski (red.), M. Waszak, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2016.

⁵⁷ UNODC, *Analiza kryminalna. Podręcznik dla analityków*, CBA, Warszawa 2020, s. 12.

⁵⁸ R. Baker, M. Hoffman: *Prawdziwa głębia OSINT: odkryj wartość danych: open source intelligence*, Helion, Gliwice 2024.

⁵⁹ W. Goleński, M. Będzieszak, M. Folta: op.cit., s. 21.

⁶⁰ UNODC, *Analiza kryminalna. Podręcznik...* op. cit., s. 12.

⁶¹ W. Goleński, M. Będzieszak, M. Folta: op.cit., s. 21.

⁶² UNODC, *Analiza kryminalna. Podręcznik...*, op.cit., s. 12.

ze względu na ograniczenia w rozpo-
wszechnianiu⁶³.

Analiza informacji w audycie śledczym

Przyjmuje się, że pojęcie analizy w audy-
cie śledczym można zastosować do opisa-
nia procesu interpretowania informacji,
który zmierza do nadania im znaczenia.
Terminu tego używa się również w od-
niesieniu do zespołów lub jednostek,
które gromadzą je bądź przetwarzają, albo
też do określenia wyników ich działalno-
ści. Najprościej rzecz ujmując, informacje
uzyskane w wyniku analizy można opisać
jako przetworzone. W kontekście dokony-
wanego w tym miejscu opisu analiza śledcza
to przetworzone informacje, które audy-
torzy/kontrolerzy pozyskują, wykorzystują
i chronią w celu wspierania prowadzo-
nych czynności oraz podejmowania decyzji
w ich toku⁶⁴. Uściślając, chodzi o proces,
w ramach którego wykorzystywane są róż-
norodne metody i techniki przetwarzania
informacji, pozwalające na skuteczne
ustalenie oraz domniemywanie związków
pomiędzy danymi o określonej (będącej
przedmiotem badania) działalności z in-
nymi, potencjalnie z nimi powiązаныmi
informacjami, w celu ich wykorzystania
przez uprawnione organy⁶⁵. Jest to za-
stosowanie w znacznych ilościach wie-
lowymiarowych, odmiennych rodzajowo

danych, rozpatrywanych w powiązaniu
ze sobą. Współczesna analiza śledcza wy-
korzystuje wysoki stopień zaawansowania
technologicznego, co powoduje, że moż-
liwa jest do zastosowania pod warun-
kiem dostępności danych⁶⁶. Wyzwaniem
dla specjalistów z zakresu analizy śledczej
jest tworzenie, przetwarzanie i prezentowa-
nie dokładnych danych, które w założeniu
mogą pomóc decydom w odtworzeniu
przebiegu przeszłych zdarzeń. Równole-
głym wyzwaniem dla systemu prawnego
jest osiągnięcie optymalnej równowagi mię-
dzy kompletnością a zrozumiałością przed-
stawianych dowodów⁶⁷. Analizę można
także opisać jako szczegółowe badanie zna-
czenia i istotnych cech dostępnych infor-
macji, pokazujące ich mocne i słabe strony,
a także sugerujące dalsze postępowanie⁶⁸.
To połączenie umiejętności dochodzenio-
wych i technicznych w celu rozwiązania
złożonych problemów dotyczących nad-
użyć, przestępczości finansowej, działań
naprawczych czy sporów. Wykorzystuje
się tutaj zaawansowaną analitykę i techni-
ki rozwiązywania problemów, aby pomóc
klientom znaleźć „igłę w stogu siana”⁶⁹.
Analityka w obszarze nadużyć i niepraw-
idłowości to *de facto* wdrażanie opartych
na danych mechanizmów kontrolnych,
wspierających wykrywanie potencjalnych
fraudów, łapownictwa i korupcji. Obejmu-
je to m.in. procedury ujawniania anomalii

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Por. tamże, s. 9.

⁶⁵ M. Dyjasz: *Analiza śledcza jako technika...*, op.cit.

⁶⁶ A. Kadej: *Wybrane kryminalistyczne metody śledcze...*, op.cit., s. 45.

⁶⁷ F. Taroni i in.: *Data Analysis in Forensic Science. A Bayesian Decision Perspective*, Wiley 2010, s. XIII.

⁶⁸ UNODC, *Analiza kryminalna. Podręcznik...*, op. cit, s. 14.

⁶⁹ Forensic Data Analytics, KPMG Forensic 2025

w celu identyfikacji takich przypadków, jak: konflikty interesów, korupcja, nadużycia w zobowiązaniach (ang. *accounts payable*), oszustwa płacowe, nadużycia w dotacjach, nadużycia kart kredytowych, wyłudzenia w roszczeniach ubezpieczeniowych oraz inne podejrzane czynności⁷⁰. Wykrycie czerwonych flag ma miejsce, gdy audytor zachowuje zawodowy sceptycyzm i zwraca uwagę na wszelkie istotne sygnały⁷¹. Mogą one dotyczyć m.in.:

- zachowań, np.: nietypowy styl życia pracownika/beneficjenta, nieadekwatny do zarobków lub przyczyn udzielania świadczenia, niechęć do urlopu, nadmierna kontrola nad swoim obszarem pracy, problemy osobiste (finansowe, uzależnienia, relacyjne);
- transakcji – nietypowe, złożone lub przeprowadzane w ostatniej chwili transakcje, brak dokumentacji, częste korekty zapisów;
- słabości kontroli wewnętrznej;
- nieprawidłowości w dokumentacji, w tym braków, zmian itp.

Czerwone flagi wskazują na możliwość wystąpienia oszustwa, ale nie stanowią „twardych” dowodów i wymagają dalszego badania⁷². Wykrycie czerwonych flag powinno zainicjować cykl wywiadowczy (cykl analityczny). W trakcie cyklu informacje wywiadowcze (tzw. surowe dane) są

przekształcane w informacje. Cykl wywiadowczy występuje w wariantach zarówno naukowych, jak i wypracowanych przez poszczególne podmioty. Mają one jednak wspólne założenia. Klasyczna wersja cyklu wywiadowczego obejmuje pięć etapów⁷³:

1. Planowanie i kierowanie. Jest to zarządzanie całym procesem – od określenia potrzeby danych po dostarczenie produktu wywiadowczego odbiorcy. To początek i koniec cyklu: początek, ponieważ obejmuje opracowanie konkretnych wymagań dotyczących zbierania danych oraz koniec, jako że gotowy wywiad, wspierający decyzje, generuje nowe potrzeby;
2. Zbieranie. To etap gromadzenia „surowych” informacji niezbędnych do wytworzenia gotowego wywiadu ze zróżnicowanych źródeł;
3. Przetwarzanie. Etap ten polega na przekształceniu ogromnej ilości zgromadzonych informacji w formę użyteczną dla analityków przez dekodowanie, tłumaczenia językowe i redukcję danych;
4. Analiza i produkcja wywiadu ze wszystkich źródeł. To przekształcanie podstawowych informacji w gotowy wywiad. Obejmuje integrowanie, ocenianie i analizowanie wszystkich dostępnych danych – często fragmentarycznych, a nawet sprzecznych – oraz przygotowanie produktów wywiadowczych. Analitycy, będący specjalistami

⁷⁰ Por. tamże.

⁷¹ Zob. *Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej 240. Odpowiedzialność Biegłego Rewidenta Podczas Badania Sprawozdań Finansowych Dotyczących Oszustw*.

⁷² D. Rymarz: *Audyty wewnętrzny: kluczowy element w wykrywaniu i zapobieganiu oszustwom*, PKF Polska, <<https://www.pkfpolska.pl/audyt-wewnetrzny-kluczowy-element-w-wykrywaniu-i-zapobieganiu-oszustwom-6477a>>, (dostęp: 19.9.2025).

⁷³ Por. <<https://www.fbi.gov/image-repository/intelligence-cycle-graphic.jpg/view>>; N. Sfetcu: *Intelligence cycle*, MultiMedia Publishing, <<https://www.telework.ro/en/intelligence-cycle/>>; <<https://www.cia.gov/spy-kids/static/59d238b4b5f69e0497325e49f0769acf/Briefing-intelligence-cycle.pdf>>.

w danej dziedzinie, oceniają wiarygodność, prawdziwość i znaczenie informacji. Integrują dane w spójną całość, osadzają je w kontekście i produkują gotowy wywiad, który zawiera ocenę wydarzeń i wnioski dotyczące ich znaczenia dla państwa.

5. Dystrybucja. Ostatni etap, który logicznie łączy się z pierwszym. Polega na przekazaniu gotowego wywiadu odbiorcom, którzy zainicjowali zapotrzebowanie na informacje. Podejmują oni decyzje, mogące prowadzić do określenia nowych potrzeb wywiadowczych, co uruchamia kolejny cykl analityczny⁷⁴. Coraz częściej w analizie śledczej (na potrzeby cyklu analitycznego) wykorzystywane są nowoczesne narzędzia, w tym algorytmy sztucznej inteligencji (AI). Wykorzystanie zaawansowanej analityki danych wymaga dostępu do bogatych i różnorodnych baz, aby zapewnić kompleksową ocenę efektywności i zgodności działań. Zasoby danych obejmują systemy informatyczne, w których gromadzona jest wiedza o działalności jednostki (np. finansowo-księgowo, systemy kadrowe, systemy zarządzania projektami czy systemy informatyczne obsługujące konkretne usługi publiczne). Dodatkowo korzysta się z zewnętrznych baz danych, takich jak centralne rejestry prowadzone przez instytucje rządowe (np. podmiotów gospodarczych, PESEL) oraz bazy danych statystycznych (np. GUS, Eurostat). Kluczowe jest wskazanie, że powinny one być

zróżnicowane⁷⁵. Wykorzystanie algorytmów do automatyzacji audytu sprawia, że sygnały ostrzegawcze tworzą pętlę sprzężenia zwrotnego, wspierając działania kontrolne w odpowiedzi na wzorce budzące podejrzenia. Rozwijanie zdolności analitycznych i wywiadowczych w zakresie wykrywania nadużyć wspiera tym samym zarządzanie i nadzór o charakterze antycypacyjnym, umożliwiając podejmowanie decyzji w czasie rzeczywistym oraz szybką reakcję⁷⁶. Największą przewagą analityki danych nad prostymi procedurami analitycznymi jest jej zdolność do oceny ryzyka, identyfikacji anomalii i wykrywania błędów. Inaczej niż ma to miejsce w wypadku tradycyjnych praktyk audytu, wykorzystanie zaawansowanej technologii zapewnia wyższą jakość dowodów, które pochodzą z wielu nowych źródeł, w tym dużych zbiorów danych, danych egzogenicznych. Tym samym zwiększają się zdolności łączenia różnych procesów, potwierdzania baz danych i ciągłego monitorowania czerwonych flag⁷⁷.

Na zakończenie warto odnotować, że w ramach audytu śledczego wyróżnia się dwa typy analizy danych. Strategiczna analiza śledcza, co do zasady, kładzie nacisk na długoterminowe cele i ustalanie priorytetów. Zazwyczaj obejmuje przegląd obecnych i pojawiających się tendencji oraz prognoz zagrożeń dla bezpieczeństwa, możliwości podjęcia działań kontrolnych,

⁷⁴ Zob. <<https://irp.fas.org/cia/product/facttell/intcycle.htm>>.

⁷⁵ W. Goleński, M. Będzieszak, M. Folta, op.cit., s. 16.

⁷⁶ OECD (2020), *Countering Fraud in Social Benefit Programmes: Taking Stock of Current Measures and Future Directions*, OECD Publishing, Paris, s. 22.

⁷⁷ W.R. Titera: *Updating Audit Standard-Enabling Audit Data Analysis*, „Journal of Information Systems” nr 1/2013, za: W. Goleński, M. Będzieszak, M. Folta, op.cit., s. 17.

a także opracowanie programów przeciwdziałania nadużyciom oraz kierunków możliwych zmian polityki lub prawodawstwa. Z kolei taktyczna analiza śledcza dostarcza zespołom kontrolnym/śledczym hipotez roboczych i wniosków dotyczących szczegółowych elementów badanego zdarzenia lub zjawiska. Obejmuje hipotezy i wnioski na temat jego przebiegu i związanych z nim osób, określenie ich ról, zajęcie/odzyskanie utraconego mienia lub zgromadzenie niezbędnych danych pozwalających na zainicjowanie postępowania karnego⁷⁸.

Podsumowanie

Analiza śledcza danych to dziedzina wykorzystująca metody naukowe do aktywnego identyfikowania możliwości zapobiegania oraz wykrywania nadużyć, marnotrawstwa i niewłaściwego wykorzystania zasobów przez analizę informacji zawartych w danych korporacyjnych. Umożliwia identyfikację istotnych wzorców i zależności w istniejących danych historycznych w celu przewidywania przyszłych zdarzeń oraz oceny przyczyn różnych działań o znamionach fraudów. Takie wartościowe informacje predykcyjne są zazwyczaj „niewidoczne”, jednak stanowią podstawę do podejmowania przez organizacje decyzji związanych z nadużyciami, sporami oraz nieprawidłowościami⁷⁹. Przeprowadzone rozważania pozwalają stwierdzić, że analiza ta stanowi wartościowe i perspektywiczne narzędzie

wspierające działalność audytową, zwłaszcza w jej funkcji diagnostycznej i wykrywczej. Kluczowym elementem skutecznego wykorzystania analizy śledczej jest właściwe zarządzanie informacją – od etapu jej pozyskiwania, przez przetwarzanie, aż po interpretację i prezentację wyników. Proces analityczny tworzy uporządkowany cykl obejmujący swoiste elementy. Jest więc fundamentem analizy na potrzeby audytu śledczego, sprzyjając zwiększeniu trafności ocen oraz efektywności działań kontrolnych. W sytuacjach, w których pojawia się uzasadnione podejrzenie wystąpienia nadużyć, analiza śledcza jawi się jako konieczny etap działań kontrolnych. Działalność audytowa przyjmuje wówczas formę audytu śledczego, będącego rozwiązaniem hybrydowym, łączącym elementy audytu, kontroli oraz metod kryminalistycznych. Jak wskazano, nie wszystkie formy działalności audytowej posiadają równy potencjał wykrywczy, co dodatkowo uzasadnia potrzebę stosowania zaawansowanych metod analitycznych w wybranych obszarach.

Wzrasta tu rola nowoczesnych technologii oraz analityki danych w procesach audytowych. Wykorzystanie dużych zbiorów danych, algorytmów analitycznych oraz narzędzi wspierających identyfikację anomalii pozwala na skuteczniejsze wykrywanie tzw. „czerwonych flag” oraz budowanie systemów wczesnego ostrzegania przed nieprawidłowościami. Jednocześnie rodzi to nowe

⁷⁸ Por. UNODC: *Analiza kryminalna. Podręcznik...* op.cit s. 9. W. Ignaczak, O. Dyczkowska-Uss: *Analiza śledcza...*, op.cit., s. 29.

⁷⁹ S. Brintha Rajakumari: *An Evolution of Forensic Data Analysis and Methodologies*, „Middle-East Journal of Scientific Research” nr 11/2014, s. 1546-1548.

wyzwania, związane m.in. z dostępnością danych, ich jakością oraz koniecznością zachowania równowagi pomiędzy efektywnością analizy a ochroną praw jednostki.

Podsumowując, analiza śledcza może stanowić istotne wsparcie dla działalności audytowej, pod warunkiem odpowiedniego dostosowania do jej specyfiki oraz uwzględnienia ograniczeń wynikających z ram prawnych i organizacyjnych. Przyczynia się do zwiększenia zdolności organizacji do identyfikowania, ograniczania i zapobiegania nadużyciom, a tym samym wzmacniania przejrzystości i efektywności ich funkcjonowania.

Wskazuje to na potrzebę dalszych badań nad integracją metod analizy śledczej z praktyką audytową oraz rozwijania kompetencji analitycznych wśród audytorów i kontrolerów.

dr WOJCIECH GOLEŃSKI
Instytut Ekonomii i Finansów
Uniwersytetu Opolskiego,
doradca ekonomiczny,
Departament Zarządzania
Procesem Kontroli NIK,
ORCID: 0000-0001-8936-4510

Słowa kluczowe: analiza śledcza, analiza śledcza w audycie, działalność audytowa, analiza informacji, metody wykrywcze

Bibliografia:

1. ACFE, *Occupational Fraud 2024: A Report to the Nations*.
2. Baker R., Hoffman M.: *Prawdziwa głębia OSINT: odkryj wartość danych: open source intelligence*, Helion, Gliwice 2024.
3. Brenninkmeijer A. i in.: *Auditing Standards and the Accountability of the European Court of Auditors (ECA)*, „Utrecht Law Review” Volume 14, Issue 1, 2018.
4. Brintha Rajakumari S.: *An Evolution of Forensic Data Analysis and Methodologies*, Middle-East Journal of Scientific Research nr 11/2014.
5. Ciak J., Voss G.: *Rola audytu wewnętrznego w sektorze publicznym i prywatnym – wyniki badań w zakresie problemów wdrażania i korzyści z wykorzystania audytu wewnętrznego*, [w:] *Studia Prawno-Ekonomiczne*, Tom CIV, 235/2017.
6. Ciak J.: *Audyt wewnętrzny, w tym audyt efektywnościowy, jako narzędzie prawidłowego zarządzania sektorem finansów publicznych i zwiększenia skuteczności jego działania*, „Rocznik Audytu i Rachunkowości” 2024.
7. Dasek T.: *Audyt wewnętrzny w systemie kontroli publicznej na podstawie przepisów ustawy o finansach publicznych*, „Acta Erasmiana” tom XII, 2016.
8. Dembiński J.: *Audyt a kryminalistyka*, „Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika” nr 18/2022.
9. Dobrowolski Z., Kościelniak J.: *Audyt śledczy w spółkach Skarbu Państwa i spółkach komunalnych*, ISP UJ, Kraków 2018.

10. Dyjasz M.: *Analiza śledcza jako technika wsparcia audytu śledczego*, IIA Polska.
11. Dziwisz S.: *Odpowiedzialność karna biegłego powołanego w toku kontroli NIK*, „Kontrola Państwowa” nr 3/2021.
12. *Glosariusz terminów dotyczących kontroli i audytu w administracji publicznej*, praca zbiorowa, NIK, KPRM, MF, MSWiA, ETO, Warszawa lipiec 2005.
13. Goleński W., Będzieszak M., Folta M.: *Duże zbiory danych, AI i otwarte źródła informacji. Narzędzia wykorzystywane w audycie śledczym*, „Kontrola Państwowa” nr 2/2025.
14. Goleński W., Koczur W.: *Wykorzystanie audytu śledczego w detekcji przestępstw socjalnych*, „Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i Praktyka” nr 1/2026.
15. Ibek A.: *Rozumowania dowodowe w toku dokonywania ustaleń faktycznych. Pomiędzy logiką, procesem karnym i kryminalistyką*, niepublikowana praca doktorska z zasobów Krakowskiej Akademii im. A. F. Modrzewskiego, 2015.
16. Ignatczak W., Dyczkowska-Uss O.: *Analiza śledcza w procesie kontroli*, PIKW, Warszawa 2016.
17. INTOSAI: *Standardy ISSAI 100-400*, NIK, Warszawa 2016.
18. INTOSAI: *Wytyczne w sprawie standardów kontroli wewnętrznej w sektorze publicznym INTOSAI GOV 9100*, NIK 2011.
19. INTOSAI: *Guideline for the Audit of Corruption Prevention in Public Procurement*, Vienna 2022.
20. ISSAI 100. *Fundamental Principles of Public-Sector Auditing*, 2013.
21. Kadej A.: *Wybrane kryminalistyczne metody śledcze – możliwość wykorzystania w audycie śledczym*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH”, z. 154, 2017.
22. Kamela-Sowińska A.: *Audyt śledczy w jednostkach sektora finansów publicznych [w:] Kontrola zarządcza i audyt wewnętrzny w jednostkach samorządu terytorialnego*. E. I Szczepankiewicz (red.) i in., Wolters Kluwer Business, Warszawa 2015.
23. KPMG: *Forensic Data Analytics*, KPMG Forensic 2025.
24. Konieczny M.: *Analiza Kryminalna w Celach Dowodowych i Rola Analityka jako Biegłego Sądowego*, „International Journal of Legal Studies”, nr 2/2022.
25. Maciejczyk R.: *Zarządzanie danymi z ustaleń osobowych*, „Przedsiębiorstwo Przyszłości” nr 14/2013.
26. *Międzynarodowy Standard Rewizji Finansowej 240 „Odpowiedzialność Biegłego Rewidenta Podczas Badania Sprawozdań Finansowych Dotyczących Oszustw”*.
27. Mikulska D.: *Istota i zakres rewizji finansowej*, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania” Tom 4(40), 2012.
28. NAO, *Code of Audit Practice*, 14 November 2024.
29. NIK, Informacja o wynikach kontroli NIK: *Audyt wewnętrzny w systemie kontroli zarządczej*, nr ewid. 26/2012/P11022/ KBF, Warszawa 2012.
30. OECD, *Countering Fraud in Social Benefit Programmes: Taking Stock of Current Measures and Future Directions*, OECD Publishing, Paris 2020.
31. OECD, *Anti-Corruption and Integrity Outlook 2024*, Paris 2024.

32. OECD, *Anti-Corruption and Integrity Outlook 2026: Harnessing the Integrity Advantage*, Paris 2026.
33. Ostrowska P.: *Problematyka rachunkowości kreatywnej, agresywnej i audytu śledczego w świetle opinii księgowych*, „Academic Review of Business and Economics” nr 1/2022.
34. PANA, *Wybrane aspekty dotyczące oszacowania istotności, obowiązku jej wykorzystania w badaniu oraz dokumentowania*, Warszawa 2023.
35. Piaszczyk A.: *Audyt a Kontrola – Porównanie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach” nr 333/2017.
36. *Poradnik ewaluacji dla administracji publicznej*, S. Bienia (red.), T. Kupiec, P. Strzęboszewski, MFiPR, Warszawa 2024.
37. Rosa M.: *Audyt zewnętrzny (biegły rewident) a audyt wewnętrzny w zakładzie ubezpieczeń*, „Prawo Asekuracyjne” nr 1/2015.
38. Sawicki K.: *Audyt wewnętrzny i biegły rewident jako osoby wykonujące audyt i badanie sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego – Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 42/2011.
39. Skoczylas A.: *System kontroli i audytu w polskiej administracji publicznej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, tom 67 (123), SKwP, Warszawa 2012.
40. Standardy ISSAI 100–400.
41. *Sygnaliści w Polsce okiem pracodawców i związków zawodowych*. G. Makowski (red.), M. Waszak, Fundacja im. Stefana Batorego, Warszawa 2016.
42. Szczepankiewicz E. I.: *Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych*, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów / SGH” nr 152/2016.
43. Taroni F. i in.: *Data Analysis in Forensic Science. A Bayesian Decision Perspective*, Wiley 2010.
44. Titera W.R.: *Updating Audit Standard-Enabling Audit Data Analysis*, „Journal of Information Systems” nr 1/2013.
45. UNDOC, *Analiza kryminalna Podręcznik dla funkcjonariuszy pionu operacyjno-śledczego*, CBA, Warszawa 2020.
46. UNODC, *Analiza kryminalna. Podręcznik dla analityków*, CBA, Warszawa 2020.
47. Wielki R.: *Typy kryminalistycznej analizy informacji*, „Prokuratura i Prawo” nr 1/2022.

Źródła internetowe:

1. *Audyt a kontrola wewnętrzna – jaka jest różnica?*, EY Polska, <https://www.ey.com/pl_pl/insights/assurance/audyt-a-kontrola-wewnetrzna#3>
2. CIA Spy Kids: *The intelligence cycle*, <<https://www.cia.gov/spy-kids/static/59d238b4b5f69e0497325e49f0769acf/Briefing-intelligence-cycle.pdf>>.
3. CIA: *The Intelligence Cycle*, [<<https://irp.fas.org/cia/product/facttell/intcycle.htm>>].
4. FBI: *Intelligence Cycle Graphic*, <<https://www.fbi.gov/image-repository/intelligence-cycle-graphic.jpg/view>>.

5. *Fraud - co to jest i jakie występują jego rodzaje? Omawiamy fraudy na inwestycje w kryptowaluty*, <<https://kapitalni.org/pl/artykuly/czym-jest-fraud>>.
6. Grabowski M., Zajac A.: *Dane, informacja, wiedza – próba definicji*, <https://www.cri.agh.edu.pl/uczelnia/tad/APSI/cwiczenia/Dane_informacje_wiedza.pdf>.
7. IIA: *Definicja audytu wewnętrznego, Kodeks etyki oraz Międzynarodowe standardy praktyki zawodowej audytu wewnętrznego* <https://www.iaa.org.pl/sites/default/files/definicja_kodeks_standardy_pl_en_2017_ze_zmianami.pdf>.
8. INTOSAI: *Performance Audit. ISSAI Implementation Handbook*. 2022 <<https://www.idi.no/elibrary/professional-sais/issai-implementation-handbooks/handbooks-english/performance-audit-v1-2021/1330-idi-performance-audit-issai-implementation--handbook-v1-en/file>>.
9. Kaczmarek M.: *Czym jest audyt śledczy i kiedy może się przydać?*, <<https://www.riskcompliance.pl/news/czym-jest-audy-t-sledczy-i-kiedy-moze-sie-przydac/>>.
10. Kaczmarek M.: *Audy-t śledczy inicjowany przez zgłoszenie sygnalisty*, <<https://pl.linkedin.com/pulse/audyt-%C5%9Bledczy-inicjowany-przez-zg%C5%82oszenie-sygnalisty-dr-michal>>.
11. Komisja Europejska, *Czerwone flagi*, <https://antifraud-knowledge-centre.ec.europa.eu/library-good-practices-and-case-studies/good-practices/red-flags_pl>.
12. Rymarz D.: *Audy-t wewnętrzny: kluczowy element w wykrywaniu i zapobieganiu oszustwom*, PKF Polska, <<https://www.pkfpolska.pl/audyt-wewnetrzny-kluczowy-element-w-wykrywaniu-i-zapobieganiu-oszustwom-6477a>>.
13. Sfetcu N.: *Intelligence cycle*, SetThings, marzec 2019.

ABSTRACT

Forensic Analysis of Information Obtained During Audit Activities – Modern research Methods

Contemporary organisations operate in the environment of increasing complexity of processes, intensive information flow and increased risk of fraud and irregularities. In this context, audit activity – understood broadly as a set of various forms of objective assessment of an organisation’s functioning – has become more and more significant. Regardless of terminological disputes and methodological differences among their forms, the common denominator of auditing is the pursuit of determining the status quo, its evaluation against the criteria set and support for decision-making processes. In his article the author attempts to analyse possibilities of using forensic analysis in auditing, with particular emphasis on the processing of information obtained in the course of audit proceedings. The starting point for the discussion is a literature review that presents forensic analysis as an interdisciplinary tool that can be applied not only for law enforcement activities, but – if properly adapted – in audit practice as well. In the article, a broad approach to audit activity has been adopted that allows for capturing the complexity of assessment processes and for identifying potential areas where

the use of forensic analysis may increase the effectiveness of significant irregularities detection. The author also refers to the limitations of traditional audit forms in terms of their detection function and to the need to supplement them with analytical methods allowing for identification of relationships between dispersed data. While forensic analysis is presented as a structured, multi-stage process whose aim is to give meaning to the information collected and to formulate conclusions that may serve as the basis for supervisory or managerial decisions.

Wojciech Goleński, PhD, Institute of Economy and Finance, University of Opole;
economic advisor, Department of Audit Process Management
ORCID: 0000-0001-8936-4510

Key words: forensic analysis, forensic analysis in audit, audit activity, information analysis, detection methods